

Odissea biroului: supraviețuirea în jungla locului de muncă

Șoimaru Cătălin

06.05.2024

„A avea un loc de muncă este un atac sever asupra drepturilor omului și asupra demnității umane. A avea un loc de muncă înseamnă să te pui sub controlul unui conducător autocrat pentru cea mai mare parte a vieții tale active. Un conducător autocrat are acel tip de control asupra ta la care Stalin nici nu a visat vreodată. Stalin nu s-a gândit niciodată că ar putea spune oamenilor «poți să mergi la toaletă pentru cinci minute, la ora 15:00» sau «trebuie să alergi din acest colț al depozitului în alt colț al depozitului, pe un traseu pe care eu l-am stabilit, iar dacă te abați puțin, primești o notificare cum că ai un avertisment». Stalin nu a făcut asta, dar asta înseamnă să ai un loc de muncă”.

Noam Chomsky

Tiranie și tiranicizi

Există oameni care, deși se află în situația de robi la un stăpân, nu se pot împăca defel cu această condiție și încearcă să se opună fie direct, prin revolte individuale sau populare, fie cel mai adesea indirect, prin diverse subterfugii și tactici de chiul sau eschivare de la lucru, care le mai atenuează întrucâtva robia și le face exploatarea și opresiunea cât de cât suportabile. Astfel de oameni au fost, sunt și vor fi leneșii mai mult sau mai puțin asumați, precum și cei care, în general, disprețuiesc pe bună dreptate tiraniile și pe tirani.

Deși în registrul actual al locurilor de muncă vorbim nu de puține ori despre șefi, patroni sau manageri tiranici, trebuie să știm că acest epitet nu a avut dintotdeauna semnificația negativă care i se atribuie în zilele noastre.

În trecutul îndepărtat al Greciei antice, tiran era considerat acel individ care pune singur mâna pe putere, de cele mai multe ori prin răscoală populară direcționată împotriva aristocrației gentile, în urma căreia aristocrații erau expulzați din cetate, iar pământurile lor erau confiscate și împărțite între cetățenii cei mai săraci. Chiar și fără sensul profund negativ pe care îl are astăzi, majoritatea cetățenilor greci considera tirania ca fiind justificată numai pentru perioade relativ scurte de timp și numai în măsura în care era îndreptată împotriva dominației aristocrației gentile, însă, imediat cum această dominație era zdrobită, existența regimului tiranic nu se mai justifica.

Fără să cădem în plasa mitului bunului monarh, putem spune că un tiran considerat oarecum „bun” și într-o oarecare măsură „blând” a fost Pisistrate, care, în 560 î.e.n. a ocupat cetățuia Acropolei și și-a impus puterea în Atena. El poate fi comparat cu unii dintre șefii sau patronii mai umani de la joburile din zilele noastre, care, deși au ajuns în acea funcție de conducere prin metode nu întotdeauna etice, dau totuși dovadă de amabilitate și înțelegere, pe de o parte, precum și de competență și realizări notabile, pe de altă parte. După cum tirania lui Pisistrate era cunoscută nu pentru represii brutale, ci pentru lucruri pozitive precum stabilitate, progres, construcția de temple, ridicarea de statui, dezvoltarea comerțului și a agriculturii, îmbunătățirea aprovizionării cu apă prin construirea de conducte, iar pe plan cultural prin fixarea în scris a poemelor lui Homer, *Iliada* și *Odiseea* (la curtea lui perindându-se cei mai mari poeți ai vremii), tot așa, mandatul unui șef competent se remarcă nu prin duritate, răcnite și pumni în masă, ci prin realizări pe cale pașnică precum creșterea exponențială a veniturilor și a cotei de piață, lansarea de produse calitative, de servicii inovatoare sau altele similare.

Tiranii care au urmat după Pisistrate, în speță fiii săi, Hippias și Hipparchos, nefiind la fel de blânzi ca el, și-au atras dușmăniile și nu s-au putut menține prea mult timp la putere, deoarece indivizii iubitori de libertate erau dispuși să facă orice și să-și asume oricât de multe riscuri pentru a-i înlătura. Astfel de indivizi puteau ajunge, în unele cazuri, chiar și în postura de tiranicizi (ucigași de tirani), precum Harmodius și Aristogiton, care, în 514 î.e.n. au reușit să-l asasineze pe Hipparchos, unul dintre cei doi tirani ai Atenei, în vreme ce Hippias, fratele acestuia, a scăpat în mod norocos cu viață.

În mod oarecum similar se întâmplă și la diverse locuri de muncă, unde șeful relativ longeviv care a dat dovadă de umanitate și blândețe este înlăturat, iese la pensie sau moare, în locul lui venind cineva mai dur și mai puțin uman, care chiar dacă reușește să aibă pentru o vreme rezultate bune în muncă, strunind subordonații cu o mână de fier, până la urmă sfârșește prin a-și atrage ura acestora.

În zilele noastre și mai ales în registrul joburilor, echivalentul unui Harmodius sau al unui Aristogiton nu s-ar mai concentra pe uciderea individuală a persoanelor care dețin funcții de tirani, ca în antichitate, ci pe lichidarea sistemului ierarhico-opresiv care produce astfel de monștri, promovând, în schimb, democrația la locul de muncă, pe principiul „un om, un vot”, fiecare individ decizând cât, când și ce să muncească, precum și ce urmează să se facă cu produsul muncii sale. Într-un asemenea fel non-violent și fără vărsare de sânge s-ar micșora sau chiar stârpi flagelul tiraniei. Dacă ar fi să ne exprimăm într-un limbaj relativ mai plastic și mai metaforic, am putea spune că un Harmodius și un Aristogiton moderni s-ar axa mai degrabă pe închiderea robinetului care produce inundația într-o casă, decât pe scoaterea apei cu cana sau cu găleata, în timp ce robinetul curge în continuare.

Astfel, după cum am scăpat în trecut de regi, prinți, duci și de tot felul de seniori feudali care hotărau fără să ne întrebe, în manieră pur dictatorială, pe motiv că noi cei din „plebe” eram prea ignoranți pentru a lua decizii, tot așa, în viitor, sunt șanse să scăpăm și de tiranii și dictatorii locurilor de muncă, adică de patronii, șefii și managerii actuali, care nu sunt altceva decât monarhi și seniori deghizați. După cum se spunea în vremurile demult apuse că este nevoie de un „cap încoronat” care să ia deciziile importante, deoarece plebea era prea incompetentă, acum se spune că este nevoie de un șef așa-zis „mai mare în grad”, care să decidă ce se face la locul de muncă și să-i poruncească fiecăruia cum să se comporte. Vedem cum, de fapt, monarhii și seniorii nu au dispărut, ci s-au metamorfozat în toți acești șefi, șefuți, șefuleți, manageri sau patroni de la diverse joburi, iar misiunea noastră este să-i dăm afară și de acolo, după cum în trecut i-am dat afară de pe tron și ne-am descurcat bine mersi fără ei, chiar dacă am făcut și vom mai face greșeli.

Exploatare și eschivare

Cel mai probabil, la majoritatea joburilor actuale, atât la cele de la stat cât și la cele private, unde tirania și dictatura, în sensul cât se poate de modern și de negativ al termenilor, și-au asigurat un locșor foarte călduț, iar sindicatele sunt fie absente fie numai de formă, nu prea vom da peste indivizi cu mentalitate similară celor doi eroi greci, care să ia atitudine în fața șefilor sau în fața sistemului opresiv de muncă. În schimb, putem întâlni nenumărați oameni care au învățat să stăpânească și să practice cu mare talent arta chiulului și a fofilării de la lucru, care constituie, în esență, tot niște forme de protest împotriva exploatarei și opresiunii și de autoapărare parțială împotriva alienării muncii, chiar dacă sunt mai indirecte.

Atâta vreme cât munca, în sensul convențional și capitalist al termenului, nu se bazează pe un consimțământ veritabil al lucrătorilor, ci pe un smuls prin felurite presiuni sistemice și constrângeri economice, sociale și culturale, rezultă că o mare parte din formele de opoziție împotriva cultului muncii sunt cât se poate de legitime și de morale. După cum consimțământul pentru act sexual, dat de o femeie vulnerabilă unui golan, sub presiunile și amenințările directe sau voalate ale acestuia din urmă, nu are nicio valoare, actul sexual fiind în acest caz considerat abuz sexual sau viol, tot așa, consimțământul lucrătorului care acceptă să muncească amenințat de foame, presat de plata ipotecii și a facturilor, ori constrâns de posibilitatea pierderii locuinței închiriate, în cazul în care nu are bani să plătească chiria, nu este de fapt consimțământ, ci abuz capitalist atent camuflat. Cel care, fiind la ananghie spune „da” și semnează un contract cu angajatorul, care profită de astfel de condiții pentru a racola oameni la muncă, nu-și exercită, de fapt, libertatea alegerii și nici principiul consimțământului, ci este în schimb siluit cu perdea și abuzat la adăpostul legilor.

În aceste condiții, chiar dacă nu ne aflăm în poziția de a ne revolta fățiș împotriva exploatare, sau nu avem forța de a lupta de la egal la egal cu cei care ne oprimă, putem, în schimb, să le sabotăm activitățile în moduri cât se poate de nonviolente și de „nevinovate”, eschivându-ne de la sarcinile și de la jurgurile pe care acești așa-zisi stăpâni încearcă să le impună asupra noastră.

Liniștea toaletei

Prima dintre cele mai răspândite modalități de fofilare de la muncă și de eschivare de la îndatoririle impuse de un stăpân, este statul frecvent și prelungit la toaletă al lucrătorului, timp în care acesta, așezat confortabil pe closet, fie se uită pur și simplu pe pereți, meditănd la chestiunile preferate, fie stă cu smartphone-ul în mână, scriind mesaje prietenilor și navigând aiurea pe internet.

Toaleta poate fi, de asemenea, un bun loc pentru odihna de scurtă durată, aceasta însemnând uneori chiar și un pui de somn. În cartea sa intitulată *Ghidul leneșului. Mic tratat pentru leneși rafinați*, Tom Hodgkinson povestește despre tehnica dormitului pe ascuns în toaletă, despre care aflase de la un funcționar mărunț, care se specializase în așa ceva. Funcționarul obișnuia să se așeze de-a latul pe closet, să își sprijine capul de sulul de hârtie igienică, pe care îl folosea pe post de pernă, iar picioarele și le rezema de perete. În această poziție relativ confortabilă, putea să așipească în fiecare zi, între cincisprezece și douăzeci de minute¹.

Un alt exemplu relativ similar, însă mai puțin amuzant și cu o mai mare încărcătură emoțională, l-am aflat de la o asistentă medicală angajată la un cabinet stomatologic privat, unde, după aproape zece ore de muncă în continuu, în care patroana tiranică nu o lăsase mai deloc să își tragă suflul, s-a dus și ea, spre finalul zilei de lucru, ca tot omul, la toaletă. În baia în care intrase, chiar lângă closet, se afla o mașină de spălat în funcțiune, destul de zgomotoasă, care spăla halate și alte echipamente de lucru aferente stomatologiei. După ce s-a așezat pe closet și și-a sprijinit capul de marginea mașinii, a ațipit în mod involuntar timp de cincisprezece sau douăzeci de minute, astfel încât zgomotul motorului și trepidațiile de la rotațiile cuvei au făcut-o să viseze pentru scurt timp că se afla într-un tren cât se poate de vechi și de hodorogit. Ne putem întreba ce fel de jug îndura acea femeie zi de zi, la muncă, din moment ce, spre finalul programului era atât de prăbușită, încât putea dormi fără probleme până și pe o mașină de spălat în funcțiune?

Statul prelungit la toaletă se poate practica aproape la fel de eficient și în cazul meseriilor cu orar mai strict, cum ar fi profesoratul, căci nimeni nu o să intre în budă peste domnul profesor, ca să îl mustre, pe motiv că întârzie câteva minute (sau mai multe) la oră. Acest lucru este valabil mai ales dacă există scuza, destul de viabilă de altfel, că respectivul cadru didactic nu a avut timp să meargă să se ușureze în timpul pauzei, din moment ce atunci era de serviciu pe școală și trebuia să patruleze coridoarele sau aleile din curtea școlii, supraveghind elevii și purtându-se astfel precum paznicul. În toaletă se găsește un nivel de liniște și pace care nici nu poate fi visat în cancelarie, astfel că, în principiu, nimic nu se compară cu relaxarea din budă, după ce ai ieșit de la o oră cu elevi mai zgomotoși sau mai tari de cerbice.

Pentru a merge cu impietatea până la cer și chiar dincolo de el, ne putem imagina cum, la unele joburi, anumiți angajați mai leneși pot folosi toaleta și pentru alte scopuri decât relaxarea sau nevoile fiziologice. În acest sens, ei fie masturbează cu degetul ecranul smartphone-ului, dând „scroll-uri” haotice pe rețelele sociale, fie se masturbează pe ei înșiși, în timp ce privesc, pe aceleași ecrane și cu sonorul dat la minim, imagini sau filmulețe cât se poate de necuviincioase, care le ațâță în continuu poftele și îi îmbie spre „păcat”. Nu mai vorbim de cazurile notorii cu sex în baia de la locul de muncă (în mod consimțit, bineînțeles), mai ales atunci când cuplurile lucrează în aceeași locație, unde ajung să își ofere reciproc porția de plăceri ale vieții chiar în timpul programului, din moment ce sclavia modernă cea cu mult prea multe ore pe zi, le răpește timpul și energia necesare de a face aceste lucruri acasă, așa cum ar fi normal.

Nu în ultimul rând, toaleta îi poate salva și pe călugării mai leneși dintr-o mănăstire, aceștia putându-se astfel eschiva de la o parte din treburile neplăcute, motivând că au o sensibilitate care îi predispune la a se strica la stomac sau, dimpotrivă, la a avea probleme cu scaunul. În timp ce frații lor asudă de zor în grădina mănăstirii, pe câmp, la porci sau în grajduri, călugării leneși pot să se depărteze de asemenea deșertăciuni lumești, să se reculeagă, să mediteze, să se roage și să se apropie astfel de Dumnezeu direct din intimitatea latrinei, mai ales că vasul de WC poate funcționa foarte bine și pe post de bancă de rugăciune.

Hoinăreala cibernetică

Atunci când nu zăbovește prin băi sau toalete, leneșul de la locul de muncă plutește pe apele din oceanul infinit al internetului, căutând în scop personal clipurile, filmele, articolele, blogurile, cărțile și eseurile care îl interesează și care cel mai probabil au legătură cu chestiunile de la serviciu la fel de mult

¹ Tom Hodgkinson, *Ghidul leneșului. Mic tratat pentru leneși rafinați*. (București: Nemira, 2006), p. 100.

cum are legătură un cactus cu o pisică. De altfel, un leneș care simte nevoia să aibă totuși o activitate, astfel încât să evite simpla vegetare la job, nu-și va folosi energia și pofta de muncă în rezolvarea sarcinilor plictisitoare și înrobitoare din fișa postului, ci se va transforma fie într-un consumator de conținut livresc sau online, fie într-un veritabil creator de conținut, fructificând în acest sens fiecare moment în care superiorul nu stă direct cu ochii pe el.

În limbajul de specialitate anglo-saxon, un astfel de comportament, care implică navigarea angajaților pe internet, în scopuri personale și în timpul programului de lucru de la job, poartă numele de *cyberloafing*, care s-ar putea traduce literal prin „hoinăreală cibernetică”. *Cyberloafing*-ul este un termen umbrelă care desemnează atât activități aparent neproductive din mediul online, precum pierderea timpului pe rețelele sociale, vizionarea de clipuri diverse pe YouTube, citirea articolelor de presă ori de blog, accesarea site-urilor cu bancuri și glume, realizarea de cumpărături online etc., cât și unele preocupări cu iz educațional și deci intelectual, precum citirea sau scrierea cărților folosind computerul, redactarea de eseuri, articole sau chiar cercetări academice, atâta timp cât toate acestea sunt făcute la locul de muncă și fără să aibă legătură cu sarcinile jobului. Asemenea activități constituie deci sursă de bucurie și împlinire personală pentru angajat, însă nu și pentru angajatori.

Deși există mai multe cauze pentru care lucrătorii aleg să se ocupe cu astfel de activități, considerate contraproductive în registrul serviciului pe care îl au, motivele principale s-ar putea reduce la două: luarea unei pauze temporare de la poverile și stresul resimțite la job², precum și dorința de răzbunare împotriva șefului sau a instituției despre care ei cred că îi tratează în mod injust³, sabotând astfel conștient fluxul și productivitatea muncii.

În contextul stresului și suprasolicitării de la job, s-a demonstrat că *cyberloafing*-ul acționează de multe ori ca un mic răgaz în care lucrătorul își reîncarcă temporar bateriile în urma epuizării fizice, mentale sau emoționale aferente îndeplinirii grelelor și multiplelor îndatoriri de la serviciu, reducându-și stresul prin retragere temporară din fața factorilor stresanți și consolându-se prin alte activități mai plăcute. Pe de altă parte, cei care se simt abuzați verbal și emoțional de către șef, ori tratați în mod nedrept de către angajator, punându-li-se mai multe sarcini în spinare, fiind obligați să lucreze peste program sau să vină la lucru și în week-end, nebeneficiind de măriti salariale și nici de promovări relevante pe scară ierarhică, au șanse să riposteze tot prin *cyberloafing*, pentru a-și recăpăta un oarecare sentiment de control asupra vieții lor (fie și unul relativ iluzoriu) și pentru a compensa nedreptatea percepută.

Există cercetări și articole științifice precum *Cyberloafing: A review and research agenda*⁴, care arată, printre altele, că *cyberloafing*-ul ar fi mai intens luna, comparativ cu celelalte zile ale săptămânii lucrătoare, deoarece angajații se simt mai deprimați din cauză că weekend-ul s-a terminat, iar chinul și truda au reînceput, astfel încât se aruncă în brațele internetului pentru a-și mai îndulci amarul sau pentru a-și mai lua temporar gândul de la situația neplăcută de sclavie salariată în care se află. Cu toate acestea, asemenea descoperiri nu sunt neapărat bătute în cuie, din moment ce alte studii nu menționează că ar exista diferențe semnificative în funcție de zilele săptămânii.

În ceea ce privește genul și vârsta, deși sunt unele opinii care susțin că bărbații, precum și persoanele tinere s-ar îndeletnici oarecum mai des cu *cyberloafing*-ul, alte studii nu confirmă acest lucru, susținând că diferențele dintre bărbați și femei sau dintre tineri și vârstnici sunt neglijabile⁵.

Spre deosebire de gen și vârstă, nivelul de educație și statutul marital al celor ce hoinăresc pe plaiurile internetului în timpul muncii, contează semnificativ, din moment ce s-a descoperit că oamenii cu studii

² Hasmda Jamaluddin, Zauwiyah Ahmad și Liew Tze Wei, „Exploring cyberloafing as a coping mechanism in relation to job-related strain and outcomes: A study using the mediational model of stress”. *Cogent Social Sciences*, 2023, pp. 5-8.

³ Upasnaa A. Agarwal și James B. Avey, „Abusive supervisors and employees who cyberloaf: examining the roles of psychological capital and contract breach”. *Internet Research*, 2020, citat în Pang Kiam Lim, Kian Yeik Koay și Wei Ying Chong, „The effects of abusive supervision, emotional exhaustion and organizational commitment on cyberloafing: a moderated – mediation examination”. *Internet Research*, 2021, p. 499.

⁴ Vivien K. Lim și Thompson S.H. Teo, „Cyberloafing: a review and research agenda”. *Applied Psychology*, 2022, p. 10.

⁵ Brittany K. Mercado, Casey Giordano și Stephan Dilchert, „A meta-analytic investigation of cyberloafing”. *Career Development International*, 2017, p. 552.

înalte tind să practice mai mult această formă de trișare sau de escapism, comparativ cu cei care sunt mai puțin educați. De asemenea, indivizii necăsătoriți și fără copii tind să evadeze mai mult și mai des în lumea internetului, atunci când se află la lucru, față de cei căsătoriți și cu copii⁶.

De o mare importanță este și timpul total dedicat zilnic cyberloafing-ului, care ar varia, în medie, de la circa două ore⁷ la peste trei sau, în unele cazuri, chiar la cinci ore⁸, ceea ce înseamnă mai mult de jumătate din ziua normală de lucru. Să stai la job opt ore, dintre care cinci să le dedici exclusiv nemuncii - aceasta se cheamă o dulce, suavă și sublimă impietate! La aceasta se adaugă de multe ori și influența gradului de oboseală al angajatului. Astfel, dacă angajatul iubește nopțile albe sau se culcă târziu atunci când se află în timpul liber, neodihnindu-se așa cum ar trebui, cercetările arată că pentru fiecare oră de somn pierdută sau întreruptă în noaptea anterioară zilei de muncă, individul, odată ajuns la lucru, va alocă cyberloafingul-ui încă aproape opt minute și jumătate⁹.

Nu în ultimul rând, hoinăreala cibernetică de la job este influențată și de gradul de vizibilitate al ecranului computerului lucrătorului față de colegii și superiorii săi. Astfel, din moment ce o asemenea activitate este considerată inacceptabilă la majoritatea locurilor de muncă și este practică în ascuns, ar fi de așteptat ca lucrătorul al cărui ecran este cât de cât ferit de privirile altor oameni, să se dedice mai mult și mai des acestui tip de activitate, comparativ cu altul, al cărui ecran poate fi văzut de oricine calcă pragul biroului în care își face veacul¹⁰.

Urmarea pasiunilor

Tot în spiritul cyberloafing-ului, am aflat despre un caz în care o secretară, în decursul a trei ani de zile, nu numai că și-a creat blogul personal la locul de muncă, umplându-l cu articole și eseuri pe teme care o interesau (publicate toate cu pseudonim, în timpul programului de lucru), dar suplimentar, a reușit să scrie un întreg roman de dragoste și și-a redactat în proporție de circa 80% lucrarea de licență pentru cea de-a doua facultate, pe care era pe cale să o finalizeze și care i-a permis apoi să renunțe la acel job și să aleagă alt drum în viață. Iar pentru ca impietatea să fie încă și mai mare, atunci când lucra la blog, la carte și la lucrarea de diplomă în timpul programului, secretara noastră folosea așa-numita tehnică Pomodoro, care se bazează pe intervale de lucru de circa 25 de minute, urmate de pauze scurte, de câte 5 minute. După patru asemenea intervale de muncă și de pauză scurtă, tehnica presupune adoptarea de pauze mai lungi, de până la jumătate de oră fiecare, timp în care secretara se delecta cu vizionarea filmelor artistice sau a documentarelor.

Să te axezi în timpul programului de la job pe scopuri și activități eminamente personale, urmate de pauze în care te recreezi cu filme și documentare, ca apoi să reiei activitățile personale – asta se cheamă un dulce, suav și sublim hybris față de cultul muncii și față de etica protestantă a muncii!

O singură dată s-a întâmplat ca șeful, sau mai bine zis tiranul acelei angajate specializate în lenevia creatoare, să intre la bănuiele cum că ea ar folosi timpul de la lucru în interes personal. Luându-și într-un moment o pauză de la scris, precum și de la vizionarea filmelor, femeia a intrat pentru scurt timp pe rețeaua socială LinkedIn, uitându-se, din pură curiozitate, la profilul șefului. Aproape imediat, acesta a primit o notificare automată care îi arăta faptul că i-a fost vizualizat profilul, persoana care i l-a văzut, precum și ora când s-a petrecut aceasta, lucru care, ca pe orice tiran șezător pe tron și purtător de sceptru, l-a enervat la culme.

—*Cum poate îndrăzni un supus de-al meu să facă altceva decât cele ce-am poruncit? Să vină degrabă în fața tronului meu, pentru judecată!* – a glăsuț cel mai probabil monarhul absolut. Cu toate acestea, femeia a reușit să mențină, per total, discreția asupra privilegiilor de care în ascuns se bucura și cu

⁶ Lim și Theo, op. cit., pp. 12-13.

⁷ Stephanie A. Andel, Stacey R. Kessler, Shani Pindek, Gary Kleinman și Paul E. Spector, „Is Cyberloafing More Complex than we Originally Thought? Cyberloafing as a Coping Response to Workplace Aggression Exposure”. *Computers in Human Behavior*, 2019, p. 2.

⁸ Lim et. al., op.cit., p. 498.

⁹ Lim și Theo, op. cit., p. 16.

¹⁰ Lim și Theo, Op.cit., p.24.

ajutorul cărora dilua destul de mult din efectele dictaturii și tiraniei autoritarist-ierarhice cu care era nevoită să dea piept timp de cel puțin opt ore pe zi și cinci zile pe săptămână.

Fofilări ilustre

Ieșind din paradigma hoinărelui cibernetice, un alt caz de ilustră crimă împotriva productivității despre care am aflat, a fost cel al unei contabile pensionate, care mărturisea cum, în timpul serviciului, atât în zilele în care nu avea prea mult de lucru, dar și în cele în care se putea feri în mod eficient de privirile superiorului, obișnuia să croșeteze sau să tricoteze, aducându-și constant andrelele la serviciu și ținându-le în sertarul biroului, cu ajutorul cărora crea pentru propriii nepoți lucruri precum fulare, mănuși, ciorapi, cipici și alte asemenea mici articole de îmbrăcăminte și încălțăminte. Și-ar fi dorit, desigur, să creeze și lucruri mai impunătoare, precum veste, bluze sau pulovere, însă la acestea, având în vedere dimensiunile lor, îi era mai greu să lucreze în ascuns, pe sub masa de birou, sau mascată de un teanc de dosare. Atunci când se întâmpla ca șeful să plece în vreo deplasare, sau pur și simplu când avea chestiuni urgente de rezolvat și nu era suficient de atent, contabilă noastră lăsa actele să se adune cu nemiluita pe masă și își urma liniștită pasiunea, pe care o practica încă din adolescență.

În urmă cu mai mulți ani, mi-a fost adusă la cunoștință situația unui bucătar chiulangiu, care lucra la un hotel de trei stele din apropiere de Brașov și care venea în mod constant și repetat cu câte trei sau mai multe ore întârziere la lucru. Astfel, ca să nu se facă de rușine în fața celor cazați, managerul hotelului fusese nevoit să-și aducă zilnic nevasta la bucătărie, cu ajutorul căreia pregătea micul dejun pentru clienți, implorându-l în același timp la telefon pe bucătar să binevoiască să vină măcar pentru pregătirea prânzului. Se spunea că bucătarul, deși plin de talent și iscusință, avea două patimi cu care era greu să lupte, anume pescuitul și fumatul marijuanei. În fiecare dimineață, în loc să se prezinte la cratiță, putea fi găsit pe malul bălții, așteptând liniștit, cu țigara tip joint în gură, ca peștii să muște momeala. De multe ori, în loc să dea fuga spre hotel, rămânea să filosofeze pe marginea bălții, probabil contemplând, printre cerculețele de fum, legătura dintre arta sa culinară și pescuit.

Hotelul mai avea, de fapt, încă un bucătar, astfel încât cei doi făceau cu schimbul, acesta din urmă fiind genul de angajat excesiv de serios, meticulos și punctual la lucru, trezindu-se în fiecare zi cu noaptea în cap și robotind din greu, ca nu cumva să-și piardă prețiosul său job exploatator, la care ținea aproape ca la ochii din cap. Acest lucru îl favoriza, desigur, pe chiulangiu, care a reușit să o ducă așa timp de trei ani de zile, mai ales că nu avea alți contracandidați pe post, după care, nu se mai știe ce s-a întâmplat cu el. Astfel, dintre cei doi bucătari, numai unul a rămas în istorie și merită menționat ca referință anti-muncă, celălalt fiind doar un rob obedient, ca mulți alții, despre care, cel mai probabil, nimeni nu-și va mai aminti niciodată.

Dacă, la finalul vieții celor doi, aceste lucruri ar putea fi cumva scrise în epitaful de pe crucea sau piatra funerară, precum se obișnuiește în Cimitirul Vesel din satul maramureșean Săpânța, cel mai probabil, majoritatea oamenilor s-ar înghesui plini de curiozitate la crucea chiulangiului, iar pe cea a „conștiinciosului moralist” ar trata-o cu spatele. Indiferent că ar fi iubit sau hulit, chiulangiul nostru nu ar putea fi nicidecum ignorat.

Un alt caz care merită relatat este cel al unui profesor mai leneș pe care l-am avut în liceu, la o disciplină de interes oarecum secundar, care nu era necesară la examenul de Bacalaureat. Acesta avea uneori obiceiul să se trântască pe scaunul de la catedră imediat cum intra în sala de clasă, ca apoi să ne spună nouă elevilor să deschidem rapid manualele la o anumită lecție mai lungă și să facem pe cont propriu rezumatul pe caiete. În esență, într-un mod simplu și ingenios, ne dădea de lucru, astfel încât să nu fie nevoit să aibă el însuși de lucru. Cu cât mai lungă și în același timp mai simplă și mai monotona era sarcina dată copiilor din clasă, cu atât scădea riscul ca el să fie deranjat cu vreo întrebare din lenevia în care se scălda.

Suplimentar, domnul profesor mai obișnuia uneori să deschidă catalogul și să-l așeze vertical pe catedră, astfel încât să-i acopere complet fața și partea superioară a corpului. La scurt timp după ce făcea asta, își deschidea servieta pentru a lua câte ceva din interiorul ei și îl auzeam apoi cum molfăia și plescăia din gură, sau cum dădea satisfăcut pe gât o oarecare băutură slab alcoolică, în timp ce venea până la noi un miros cât se poate de puternic de ouă, salam, parizer, vin, bere sau diverse alte combinații

de alimente solide și lichide. Imediat cum începeam să șușotim între noi și să ne amuzăm pe seama sa, uneori urându-i ușor ironic și în același timp timid „poftă bună”, glasul de stentor al profesorului ne curma dintr-o dată orice comentariu, când se auzea de după catalog zicând:

„—Gura, bă! Vedeți că vin să vă verific după ce termin aici! Să dea dracu' să nu aveți întreg rezumatul scris pe caiete, că vă umplu catalogul numai cu note de doi și de trei. Vă ard de n-o să mai știți ce e cu voi! Corigenți vă las și nu intrați în bacalaureat!”

Bineînțeles că, fiind în esență un leneș blând, cu doar o pojghiță aparentă de duritate, niciodată nu ne-a pus note mici din această cauză și nici corigenți nu lăsa, mai ales că, în principiu, corigențele se țineau în vară, iar dumnealui nu dorea să-și strice vacanța venind la școală pentru așa ceva. De altfel, nu prea obișnuia să ne dea nici teste sau lucrări de control, preferând în schimb ascultarea orală și evaluarea prin referate și proiecte, deoarece toate acestea puteau fi rezolvate direct la oră, în vreme ce lucrările de control ar fi trebuit să le ia acasă pentru corectare, ceea ce implica mai multă muncă pentru el.

Același profesor, dar și alți câțiva, care tot așa, predau discipline mai puțin importante, obișnuiau uneori să întârzie în mod voit câte cinci sau zece minute la oră, astfel încât să-și scurteze într-o măsură cât mai mare timpul de lucru. Chiar dacă directorul era sever și nu le îngăduia să zăbovească prea mult în cancelarie după ce se suna de intrare, domnii noștri profesori aveau ceea ce se cheamă „școala vieții” și știau cum să procedeze ca să contracareze acest lucru. Astfel, o porneau bătrânește înspre clase, cu catalogul la subraț, urcând scările cu încetinitor și aplecându-se din când în când după câte o hârtie care le mai scăpa în mod strategic și constant pe jos. Continuau apoi să meargă agale pe coridoare, oprindu-se aparent spontan în anumite puncte ale holurilor, pentru a sta de vorbă și a recupera astfel timpul de discuții și de socializare pe care directorul nu binevoise să-l acorde în cancelarie. Se mai întâmpla ca aceste discuții să nu dureze doar cinci sau zece minute, ci să se prelungească până la jumătate de oră sau chiar mai mult, ca apoi, când în sfârșit ajungea domnul la oră, în puținul timp rămas să le vorbească elevilor, în loc de subiectul lecției, despre lucrurile foarte plăcute și interesante pe care le aflase în cadrul respectivei discuții. Și uite așa mai trecea o oră, apoi încă una și așa mai departe.

Chestiunea este că dacă acei profesori nu ar fi fost subordonați unui aparat birocratic rigid, nici oprimați, stresați, uzați psihic și nici subjuogați constant de către structurile tradiționale de putere, precum și de către superiorii care activau în aceste structuri și care le puneau în spate poveri peste poveri, atunci nu ar fi fost nevoiți să recurgă la astfel de stratageme defensive pentru a câștiga niscaiva răgaz. Bineînțeles, moralistii muncitori și alți asemenea apologeți ai eticii protestante a muncii, prin predicile lor expirate de la pupitre și amvoane, ar spune că profesorii au deja timp liber berechet și răgaz mai mult decât suficient în timpul vacanțelor, în comparație cu alte categorii profesionale, însă nu cred că trebuie permis ca alții să stabilească sau să dicteze cât anume timp liber este destul și cât nu este. Dacă corpul sau psihicul lui Cutărescu se simte obosit, atunci înseamnă că este cu adevărat obosit și deci îi trebuie repaus, fără să fie nevoie de o așa-zisă autoritate „mai mare în grad”, care să-i certifice nivelul de oboseală sau care să-l scuze pentru faptul că este obosit. Nimeni nu ar trebui să hotărască pentru corpul sau psihicul altuia ce înseamnă sau ce nu înseamnă osteneală sau epuizare.

Ieșind din registrul școlii, am cunoscut odată situația unui inginer silvic care, deși nevoit să lucreze după programul tipic de la ora 8 la ora 16, mai mereu făcea în așa fel încât reușea să se fofileze de la muncă și pleca de la serviciu încă de la ora 11 sau 12. Omul nostru obișnuia să-și lase computerul deschis la un anumit document, să își înșire pe birou mai multe dosare cu acte, pe care le lăsa și pe acestea intenționat deschise, ca și când ar fi în lucru, iar apoi, sub pretextul că se duce până afară să-și cumpere o gustare sau să-și ia o cafea de la un tonomat, își făcea liniștit plimbarea obișnuită prin oraș, iar uneori chiar și câteva cumpărături din piață. Imediat apoi, se urca în mașină și pe aici ți-e drumul către casă, unde mânca și trăgea un pui de somn timp de cel puțin o oră sau chiar două. După somn, în rarele cazuri în care se plictisea acasă, revenea la serviciu pentru maximum încă o oră, după care se termina programul și era nevoit să plece de tot.

În zilele în care avea activitate preponderent pe teren, adică în pădure, lăsa toată treaba în seama pădurarilor, în vreme ce el se delecta ba cu câte o bucată de brânză, ba cu niște copane de pui, ba cu câte un pahar de vin, ba cu unul de țuică sau cu orice altceva ce se mai găsea prin cantonul silvic, ca apoi, la plecare să ia mâncare și la pachet. Uneori, își completa meniul obținut de la pădurar cu o scurtă vânătoare de fazani, prepelițe sau iepuri. De regulă, atunci când mergea pe teren, reușea să se întoarcă acasă încă și mai devreme comparativ cu zilele de muncă la birou, iar în cazul în care șeful încerca să-l sune, avea mai mereu telefonul închis, motivând a doua zi că fusese imposibil să prindă vreo fărâmbă de semnal prin toate coclaurile prin care fusese nevoit să umble în interes de serviciu.

În cazul celor ce lucrează de acasă, o modalitate simplă și ingenioasă de fofilare de la muncă, despre care am aflat de la un prieten, este faptul de a lăsa laptopul sau computerul deschis, cu o mică greutate așezată pe unul din butoanele tastaturii, astfel încât lucrătorul să figureze ca fiind activ, în timp ce, în realitate, el se distrează, se plimbă prin oraș, face dragoste cu nevasta, se duce la sala de forță, mănâncă, citește sau face oricare altă activitate în afara celor specifice jobului. Tastele cel mai des alese în acest sens sunt cele cu săgeți, deoarece se află poziționate, de regulă, spre marginea tastaturii, astfel încât se poate așeza un mic obiect pe una dintre ele, fără să existe pericolul apăsării concomitente a altora vecine. Tovarășul care mi-a relatat despre acest procedeu și care era un veritabil maestru în așa ceva, își folosea în acest scop propriul ceas de mână, unul metalic, relativ mare și greu, așezându-l pe tasta antemenționată și plecând apoi liniștit prin oraș sau făcând ceea ce dorea inima sa. Tot el mi-a mai arătat că, în principiu, se poate folosi orice altă tastă, atâta timp cât nu este una de accesare (precum „Enter”), sau de ștergere (precum „Delete” sau „Backspace”).

Dacă lucrătorul nu își ia o astfel de precauție și lasă laptopul deschis pur și simplu pe masă, fără să apese niciun buton timp de ore întregi, programele care contabilizează timpul de lucru ar putea înregistra acest tip de inactivitate prelungită, iar șefii ar intra imediat la bănueli. O asemenea modalitate de trișare este binevenită, în condițiile în care multe joburi din categoria *remote* sau *telemuncă*, deși prezintă avantajele clare ale lucrului din confortul propriei locuințe, au totuși un program de activitate infernal, cu atât de multe ore pe zi și atât de multe lucruri de rezolvat, încât, dacă ar fi să opereze în mod cinstit, angajatul nu ar face altceva decât să stea de dimineața devreme și până seara târziu între cei patru pereți ai camerei sale, cu fundul lipit de scaun. Dacă ar juca după reguli, salariatul ar trebui să-și ia cu el laptopul până și în baie sau în bucătărie, tastând în timp ce stă așezat pe toaletă sau în timp ce mănâncă.

Dacă, pe lângă exemplele din viața reală, ar fi să facem apel și la sursele clasice din literatură, nu am putea trece cu vederea ilustra eschivare de la lucru a personajului Oblomov din romanul omonim scris de Ivan Goncearov¹¹, care a reușit să-și falsifice o scutire medicală pentru a căpăta un concediu medical în toată regula, ca apoi, înainte de încheierea acestuia, să-și dea definitiv demisia de la serviciu, deoarece nu suporta gândul de a se mai întoarce vreodată acolo și de a avea din nou de a face cu șefi, termene limită sau alte responsabilități stresante. Desigur, mulți dintre noi ne-am luat, probabil, măcar o dată în viață, scutire de la medicul de familie fără să fim cu adevărat bolnavi, fie pentru școală, fie pentru serviciu, însă puțini am acționat cu o asemenea artă și cu un asemenea talent precum Oblomov. Astfel, prin firea sa contemplativă și lipsită de ambiție, Oblomov devine un simbol al rezistenței pasive împotriva exigențelor și ritmului impuse de societatea industrializată modernă.

O altă formă de rezistență, tot pasivă, o observăm la personajul Bartleby, din nuvela *Bartleby, copistul*, a lui Herman Melville¹². Deși la început părea a fi un angajat model, care se achita în mod cât se poate de serios de sarcinile jobului și care asculta de fiecare ordin al superiorului, Bartleby începe la un moment dat să refuze executarea ordinelor, răspunzând constant prin simpla și celebra sa replică „prefer să mă abțin”. Prin refuzul său de a participa la munca din birou, Bartleby își exprimă un protest împotriva rutinei mecanice și alienante a muncii de copist, care, la fel ca multe altele, reduce omul la stadiul de simplă unealtă însuflețită, al cărei principal scop al existenței pe pământ este productivitatea.

¹¹ Ivan Goncearov, *Oblomov* (București: Allfa, 2014)

¹² Herman Melville, *Bartleby, copistul* (București: Litera, 2017)

Pipa revoluționară

Deși nu este benefic sănătății să încurajăm fumatul, trebuie totuși să recunoaștem că o altă formă de eschivare temporară a oamenilor oprimați de la responsabilitățile impuse de munca exploatatoare este vestita pauză de țigară, care îi îmbie în general la inactivitate. De altfel, Tom Hodgkinson semnalează și el în *Ghidul leneșului* acest lucru: „*Când fumăm, nu facem nimic, ci doar fumăm. Suntem și ocupați și imobili. (...) Fumatul și lenea merg mână în mână, în parte pentru că e aproape imposibil să faci o muncă fizică (deși se poate concepe) în vreme ce fumezi.*”¹³

Pauza de țigară îndulcește temporar amarul și atenuează oarecum opresiunea (fără însă a le elimina), oferind lucrătorilor o clipă de răgaz de la ororile muncii. Acest răgaz ar fi mai îndelungat și le-ar conferi gânduri mai înălțătoare dacă și-ar permite să folosească pipa în locul țăgărilor obișnuite, deoarece o pipă se savurează întotdeauna în mod lent și în poziție de șezut, iar nu în pripă ori stând în picioare, așa cum se întâmplă de multe ori în cazul țăgărilor. Având în vedere că pipa, ca simbol al contemplării și reflecției, s-a regăsit în mod tradițional în gurile multor filosofi, scriitori, poeți sau artiști, ale căror idei au transgresat normele și convențiile sociale ale vremii, nu ar fi de mirare ca, în cazul muncitorilor de la un supermarket, de la un fast-food, dintr-o fabrică sau din oricare alt loc similar, să le inspire la un moment dat idei revoluționare despre cum să se opună mai eficient exploatații și opresiunii. În pauzele lungi și relaxante de fumat, lucrătorii se pot uni și discuta în spațiile sau în colțurile mai retrase ale locului de muncă, acolo unde ochii de vultur și urechile de lup ale managerilor nu răzbesc, despre lucruri precum înființarea unui sindicat, organizarea unui protest, solidarizarea pentru grevă, pichetarea clădirii în care lucrează, demisii în masă sau orice altă formă de rezistență activă ori pasivă. Astfel, dintr-un simplu instrument de fumat, pipa se transformă într-unul de mobilizare anti muncă, uneori putând chiar depăși acest cadru și ajungând până la nivelul mai mare al nesupunerii civice față de legile făcute de exploatatori și pentru exploatatori.

Ar mai exista, desigur, opțiunea trabucului, însă, din punct de vedere cultural, acesta este asociat mai degrabă cu acei capitaliști bogați și aroganți, decât cu gânditorii și contemplatorii; trabucul se potrivește astfel mai degrabă cu exploatarea decât cu relaxarea și rezistența față de opresiune. Nimic nu este mai deranjant pentru un om care își conștientizează statutul de exploatat, decât imaginea stereotipică a burghezului îmbrăcat în costum, palton, cămașă, cravată, pantofi lăcuiți și cu trabuc în gură. Dacă oameni precum Socrate sau Diogene cinicul ar fi trăit astăzi, fie nu ar fi fumat deloc, punând accentul pe sănătate, fie ar fi fumat exclusiv cu pipa și în niciun caz cu țigara sau trabucul.

Confesiuni din inima biroului

Atunci când lucram într-o instituție de stat cu program de la 8 la 16 și aveam zile foarte aglomerate sau stresante, șefii solicitându-mă foarte mult, obișnuiam ca în momentele de respiro să mă calmez recitind iar și iar, cu multă plăcere și în același timp pe ascuns, *Micul prinț* al lui Antoine de Saint-Exupéry¹⁴. Această carte o țineam de multe ori deschisă, în format electronic, pe ecranul computerului din birou, frunzărind-o ca pe o mică biblie. Pasajele preferate, care mă calmau de obicei, erau cele care descriau itinerariul prințului după ce acesta își părăsise mica sa planetă, așa-numitul asteroid B612, vizitând pe rând, cu ajutorul unor păsări călătoare, o serie de alte mici planete, unde întâlnea tot felul de indivizi care simbolizau diverse tare sau cusururi omenești, veritabile arhetipuri ale comportamentelor adulților.

Mi-a plăcut întâlnirea sa cu regele cel dornic de putere și de autoritate absolută, care mă ducea cu gândul la instituțiile opresive și structurile tradiționale de putere ale societății capitaliste împărțite în clase, urmată de interacțiunea sa cu vanitosul cel ahtiat după laude nemeritate și admiratori, întocmai precum șefii care țin morțiș să aibă lingăi și pupincuriști prin preajmă. La fel de interesantă a fost scurta sa întrevedere cu bețivul, care, într-un veritabil cerc vicios, bea pentru a încerca să uite de rușinea de a fi bețiv, după cum mulți oameni dau pe gât cantități industriale de alcool din motive la fel de ciudate și de circulare. Următoarea întâlnire a prințului, cea cu omul de afaceri, am considerat-o ca având iarăși

¹³ Hodgkinson, *Ghidul leneșului*, p. 162.

¹⁴ Antoine De Saint-Exupéry, *Micul prinț* (București: Regis, 2014)

un mare impact asupra mea, din moment ce critica obsesia pentru muncă și pentru acumularea de posesiuni materiale, ambele întruchipate de mulți dintre businessmenii ultra-capitaliști moderni. După businessman, a urmat conversația sa cu lampagiul, a cărui singură sarcină era să aprindă și să stingă un felinar pe o planetă minusculă, unde nu existau nici case și nici alți locuitori în afară de el însuși, simbolizând astfel obediența completă față de regulamente, oricât de rigide, iraționale sau prostesti ar fi acestea. Scena îmi aducea aproape instant aminte de unele dintre regulile imbecile ale instituției în care lucram și cu care trebuia uneori să mă confrunt, precum codul vestimentar relativ strict și întocmirea de nenumărate rapoarte și hârtii cu un conținut foarte similar, scris în stilul limbajelor de lemn, pe motiv că „așa s-a obișnuit la noi dintotdeauna”.

Nu în ultimul rând, foarte valoroasă a fost și interacțiunea micului prinț cu geograful, care simboliza cunoașterea teoretică, însă fără aplicații practice. Cazul geografului ilustra aproape perfect situația absolvenților diverselor școli și chiar facultăți, care, îngurgitând multe noțiuni teoretice cu scopul de a le regurgita apoi în sesiune pe foaia de examen, fără a le aprofunda cum trebuie prin practică și fără a înțelege cu adevărat la ce folosesc, sfârșeau prin a se trezi nepregătiți să înfrunte vicisitudinile vieții reale și incapabili de a rezolva problemele cu care se confruntă. De asemenea, ignoranța pe care geograful o avea în materie de „lucruri efemere”, îl împiedica, la fel ca pe mulți oameni reci și distanți din zilele noastre, să aprecieze la adevărata lor valoare chestiunile așa-zis mărunte dar esențiale pentru o viață împlinită, precum frumusețea unei flori, zumzetul unei albine, bătăile inimii în timpul unei declarații de dragoste, mersul mână în mână cu persoana iubită, privirea caldă a unui copilăș sau altele asemenea. Fără a avea acces la emoțiile pe care toate acestea le suscită, lumea și viața nu pot fi cartografiate niciodată în mod complet.

În nebunia de la birou mă consolau și linișteau, bineînțeles, și învățăturile primite de micul prinț de la șarpe, cum că singur te simți nu numai în pustiu, ci și printre oameni, precum și cele primite de la vulpe, cum că a îmblânzi pe cineva înseamnă a-ți crea legături cu acea persoană și că lucrurile esențiale în viață nu se văd neapărat cu ochii, ci se simt mai degrabă cu inima.

Aveam o vagă senzație că, ocupându-mă nu cu atribuțiile de serviciu, ci cu astfel de chestiuni personale, recuperam oarecum o parte din timpul care îmi fusese furat de sistemul sclaviei moderne salariate, timp pe care în mod normal și în absența unui astfel de sistem, l-aș fi alocat pasiunilor și, în general, lucrurilor care m-ar fi împlinit ca ființă umană. Fără constrângeri, fără siluiri mascate și fără presiuni externe, nu aș fi ales niciodată să stau la comanda cuiva și să parcurg sau să redactez nenumărate acte și rapoarte pline de limbaj de lemn și de gunoi birocratic, în detrimentul libertății de a dispune cum poftesc de timpul meu și de a citi și scrie după dorință.

De 7 sau 8 ori am recitit, din copertă în copertă, *Micul prinț* la muncă, împreună cu alte câteva cărți, care mi-au mai atenuat cât de cât din durere, printre care *Manualul* stoicului Epictet și *Gânduri către sine însuși* de Marc Aureliu. Acestea două din urmă au avut însă mai mult un efect pe termen scurt și nu pe termen lung, constituind mai degrabă o alinare sau un anestezic temporar, decât un veritabil antidot la problemele cu care mă confruntam. Era frumos să citesc, printre urletele șefului, că „*ceea ce-î tulbură pe oameni nu sunt lucrurile, ci opiniile pe care le au despre ele*”¹⁵, ajutându-mă să ignor pe moment efectul acelor răcnete asupra mea, însă din moment ce abuzurile verbale se reîmprospătau în fiecare zi și uneori chiar în fiecare oră, zalele armurii stoice pe care mi-o confecționasem se uzau și se toceau din ce în ce mai mult, până când cedau definitiv.

Era interesant să lecturez, printre zgomotele repetitive și deranjante ale faxului care vomita hârtii după hârtii, cum că „*totul e părere*”¹⁶, însă atunci când simțeam stresul cumulativ, precum și unele efecte care gravitau în jurul burnout-ului, parcă nu mai găseam acest tip de replici ca fiind un așa mare izvor de înțelepciune.

¹⁵ Epictet, *Manualul* (București: Seneca, 2016)

¹⁶ Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, ed. bilingvă (București: Humanitas, 2013)

Era drăguț să îmi rafinez gândirea citind despre cum „*fericirea și dorința nu pot exista împreună*”¹⁷, imediat după ce superiorul îmi impusese să stau la muncă peste program sau să vin suplimentar și sâmbăta, distrugându-mi dorințele și planurile pe care mi le făcusem alături de familie, însă, în definitiv, nici Epictet, nici Marc Aureliu și nici mai târziu Seneca, adică veritabila „sfântă treime a stoicismului”, nu m-au ajutat pe plan practic mai mult decât niște simple cărți de self-help și așa-zisă dezvoltare personală. Ba dimpotrivă, este posibil ca acestea să-mi fi augmentat fatalismul și mai ales obediența față de un sistem abuzator, perceput ca fiind prea puternic și stabil pentru a putea fi schimbat. Însă, în ciuda eficienței lor foarte limitate, mă bucur totuși că mi-am rupt bucăți consistente din timpul alocat maculaturii birocratice și sarcinilor de serviciu alienante pentru a mă ocupa de parcurgerea unor astfel de scrieri.

Pe lângă cititul pe ascuns din birou, mai obișnuiam să-mi îndulcesc amarul ieșind uneori să mă plimb pe holurile instituției în care lucram, fluturând o hârtie în mână, astfel încât să pară că eram ocupat. Mă plimbam la trecerea timpului, precum un mic flaneur birocratic sau funcționăresc, atât pe holurile de la parter, cât și pe cele de la etaj și, adoptând o mină serioasă și ocupată, intram în birouri pentru a întreba fie lucruri pe care deja le știam, fie unele despre care știam sigur că nu sunt în atribuțiile respectivilor indivizi, dar constituiau un prilej de a mai trage de timp și a mă mai detensiona.

Nu de puține ori, îmi setam în prealabil alarma smartphone-ului să sune la anumite intervale, într-un mod similar primirii unui apel, astfel că, având aceeași mină serioasă și ocupată, îmi duceam telefonul mobil la ureche și mă făceam că răspund celui ce mă apelase. Practic, vorbeam verzi și uscate de unul singur, ținând dispozitivul la ureche, pe holurile instituției sau uneori chiar în birou, ca modalitate de auto-calmare și de gestionare a alienării și stresului de care aveam parte la job. Îmi luam, desigur, prevederea ca tonul de apel să fie în acele momente pe silențios, astfel încât să nu mă dau de gol în cazul în care cineva chiar mă apela în timpul convorbirilor mele fictive. Alteori, când mă săturam de astfel de simulări, apelam cu adevărat diverse numere de telefon de la diverse alte instituții sau firme și întrebam tot felul de lucruri irelevante, doar așa, ca să mă aflu în treabă și să combin apelurile false cu cele adevărate, pentru ca trișarea să aibă un aspect de veridicitate.

De asemenea, profitam în anumite momente și de faptul că instituția respectivă mai avea încă un corp de clădire, situat cam la aproape două sute de metri distanță de cel în care lucram, pe o stradă vecină. Astfel, pe motiv că aveam treabă acolo, luam un dosar în mână și, pentru câteva zeci de minute bune, schimbam flaneurismul cel birocratic de pe holurile clădirii, cu flaneurismul clasic de pe străzile orașului. De fiecare dată când reușeam să ies în acest fel pe afară, aveam senzația unui pușcăriaș care abia evadase din închisoare și îmi părea că trecuseră zile sau săptămâni întregi de când nu mai avusesem contact cu soarele, cu aerul cel curat sau cu cântecul păsărilor.

Deși nu sunt ceea ce se cheamă un fan al fotbalului, pot spune totuși că pe întregul parcurs al timpului în care mă aflam la serviciu, operam precum un fotbalist care căuta tot felul de subterfugii pentru a juca la trecerea timpului, cu deosebirea că, de regulă, sportivul procedează astfel numai în ultimele minute, atunci când jocul se apropie de final și pentru a conserva rezultatul, în vreme ce eu făceam asta încă de la început, imediat cum călcam pragul aceluși loc de muncă. Să ne imaginăm deci o echipă de fotbal ai cărei membri se întind pe jos, simulând faulturi la fiecare contact pe care îl au cu adversarul, plimbă mingea în mod steril în propria jumătate de teren, fără să amenințe poarta adversă, țin în repetate rânduri balonul static în colțurile terenului, bubuie mingea în înaltul cerului la fiecare fază mai periculoasă și refuză orice tip de joc activ, toate acestea făcându-le încă din primul minut al meciului și până la sfârșit. Ce spectator ar plăti bilet ca să urmărească o astfel de echipă? Ei bine, în felul acesta acționez și nu mă simțeam deloc vinovat pentru asta, ba dimpotrivă, credeam și cred în continuare că astfel de tactici sunt cât se poate de justificate, atâta vreme cât omul este constrâns și chiar silit să accepte un job pe care îl detestă, doar pentru a putea trăi sau pentru a fi validat social.

O astfel de abordare nu elimina momentele intense de muncă stresantă, în care, sub presiunea termenelor limită, trebuia să întocmesc nenumărate documente, pe multe dintre ele fiind nevoie să le

¹⁷ Epictet, *Manualul*, op. cit.

modific și de câte zece sau douăsprezece ori până să fie acceptate de „stăpânii” de la centru. Deși încercam să fac doar minimul necesar, prin strategii de tip *quiet quitting*, multe sarcini nu puteau fi întotdeauna evitate și nici făcute „la ralanti”. Aveam de multe ori impresia că sunt osândit la o adevărată muncă a lui Sisif și deci că oricât de mult mă străduiam să urc ditamai bolovanul birocratic la deal, în cele din urmă acesta tot se rostogolea înapoi în jos, astfel că efortul trebuia de fiecare dată reluat. Totuși, diferența dintre mine și Sisif era faptul că nu fusesem anterior rege autocrat și nici nu comisese mârșăviile și abuzurile de putere pe care el le comisese, astfel încât să merit o asemenea tortură, singurul meu păcat fiind faptul că existam și aveam nevoie de bani ca să mănânc și să mă întretin.

Dacă ar fi să mă gândesc bine, situația era încă și mai similară cu cea a danaidelor, cele 50 de fiice ale lui Danaus, care trebuiseră să se mărite forțat cu cei 50 de fii ai lui Aegyptus, unchiul lor, astfel că toate, cu excepția uneia, și-au ucis soții înjunghiindu-i în noaptea nunții, chiar în timp ce aceștia dormeau. După cum danaidele fuseseră silite să se căsătorească și să trăiască sub talpa soților lor și a instituției căsătoriei în variantă extrem de patriarhală, tot așa și eu fusesem silit de împrejurări să accept un astfel de job și să trăiesc sub talpa tiranică a șefilor și sub exploatarea și opresiunea tipice instituției sclaviei salariate. După cum danaidele, ca răspuns la faptul că li se smulsese consimțământul prin presiuni și constrângeri, avuseseră tot dreptul să-și omoare siluitorii care le-au presat și constrâns, tot așa eram și eu îndreptățit să omor cât mai mult din timpul de lucru pentru a-mi păstra sănătatea mentală și a recupera măcar o părticică din libertatea furată.

Pentru uciderea soților, acele femei au fost pedepsite ulterior în Tartar să umple iar și iar cu apă un butoi fără fund sau cu fundul găurit, în funcție de versiunea poveștii. În cazul meu, pentru uciderea timpului de lucru, am scăpat mult mai ieftin decât danaidele, fiind moderat pedepsit prin câteva muștrări ocazionale pentru neîndeplinirea la timp a sarcinilor de serviciu și prin lipsa posibilității de avansare în ierarhia profesională. Pagubă-n ciuperci!

Deși perioada sclaviei salariate a fost relativ scurtă comparativ cu a altora, am simțit că m-a afectat atât de tare pe plan psihic încât, la mult timp după încheierea conturilor cu acel job, mi-am imaginat cum mă reîntorc acolo ca să mă răzbun. În visele mele cu ochii deschiși, se făcea că venisem împreună cu alți oameni, cu toții costumați precum niște soldați antici sau medievali și asediam clădirea instituției, așa cum romanii asediaseră în 146 î.e.n. Cartagina sau cum împăratul Frederic I Barbarossa asediasă Milanul în 1162. După distrugere, îmi imaginam cum mă urc în ditamai tractorul cu plug și încep să trag brazde pe locul unde stătuse odată imobilul, într-un mod similar celui în care acționaseră romanii în Cartagina sau Barbarossa în Milano, marcând anihilarea totală a acelei instituții ca parte a structurilor tradiționale de putere.

Chiar și acum când scriu aceste rânduri, la circa nouă ani de când am plecat de acolo, aș încerca profunde sentimente de disconfort și silă dacă ar fi să calc din nou pragul clădirii respective, fie și numai pentru câteva minute. De altfel, chiar și atunci când mă plimb pur și simplu pe stradă și sunt nevoit să trec prin fața ei, simt cum mă cuprinde un amestec de emoții negative, ca și cum în fiecare cărămidă sau în fiecare bucată de tencuială ar răsună ecourile acelor zile odioase și tensionate; bătăile inimii se intensifică și încerc să-mi mut privirea, evitând orice contact vizual cu fereastra de la care, cândva, priveam lumea din biroul meu, reamintindu-mi de ce am ales să plec și de ce am jurat să nu mă mai întorc niciodată, chiar de ar fi în cel mai rău caz să fac foamea.

Libertate și democrație

Toate aceste relatări pline de impietate despre sabotarea productivității, precum și toate aceste tactici de evitare a lucrului, reflectă o luptă mai largă a indivizilor, atât pentru libertate și autonomie, cât și pentru recuperarea măcar a unei părți din demnitatea personală în fața structurilor opresive și alienante ale muncii. Aceste lucruri nu trebuie nicidecum privite drept neputințe, slăbiciuni, vicii sau păcate individuale, ci mai degrabă ca mecanisme de *coping* sau de apărare în fața unor probleme foarte adânci ale sistemelor noastre economice și sociale.

Desigur, știm că una dintre frazele preferate ale apologeților capitaliști este: „*Nu te mai victimiza atât! Dacă nu-ți convine jobul și nu te simți bine îndeplinindu-l, ești liber să pleci în altă parte, sau să faci altceva, că doar nu te ține nimeni legat de glie*”. O astfel de frazeologie este deseori folosită de

patronii, managerii sau șefii cărora li se contestă dictatele și care doresc să-și păstreze în continuare tronul de sub șezut și sceptrul din mână. Cel mai adesea, acest tip de exprimare se traduce efectiv prin *„dacă nu-ți convin condițiile pe care eu, patronul, șeful sau monarhul, le dictez de sus de pe tron, atunci ești liber să pleci în altă parte”*.

Dar care este această altă parte? În cele mai multe cazuri, este una în care se aplică, în mare, aceleași reguli și același sistem exploatator, opriment și sclavagist de opt sau mai multe ore pe zi, ca și la jobul de la care lucrătorul a plecat. Dacă angajatului nu-i convin ordinele și poruncile stăpânului X, are „libertatea” de a se duce la alt stăpân, care șade pe alt tron și care ține alt sceptru în mână, întocmai precum un șerb medieval ar înceta să mai fie legat de pământ și ar primi în schimb libertatea de a alege între doi sau mai mulți seniori feudali, sau între două sau mai multe moșii pe care să trudească. Mai există, bineînțeles, și posibilitatea lucrătorului de a deveni el însuși stăpân, scăpând de asupra prin asuprirea altora. Dacă așa ceva se poate numi libertate, atunci acest termen și-a pierdut orice semnificație relevantă, în spatele său ascunzându-se, de fapt, coerciția economică. Alegerea indivizilor dintre forme diferite de opresiune nu poate fi niciodată sinonimă cu libertatea.

Ceea ce, din păcate, mulți oameni trec cu vederea în societatea de astăzi, este faptul că libertatea trebuie să implice și democrație la locul de muncă, iar aceasta nu funcționează pe principii precum *„dacă nu-ți convine, pleacă”, „take it or leave it”, sau „my way or the highway”*, astfel de sintagme fiind expresia pură a totalitarismului și dictaturii de la job.

De asemenea, în spațiul public se întâlnește deseori și replica: *„Dar dacă nu lucrezi la compania X, atunci ce te privește pe dumneata munca sau exploatarea lucrătorilor de acolo? Aceste chestiuni sunt treaba exclusivă a patronului și a angajaților săi, cu care are contract. Dacă are cineva dreptul să se sesizeze, atunci este vorba exclusiv de persoanele interesate, nu de dumneata, care comentezi de pe margine și te bagi unde nu-ți fierbe oala.”*

Chestiunea este că ceea ce face patronul sau șeful pe cont propriu, cu propriile mâini, cu propriul intelect, cu propriile brațe, cu propria spinare și, în general vorbind, cu propriul timp, este numai și numai treaba lui. Însă, din momentul în care începe să folosească energia, intelectul, brațele, spinările și timpul altor persoane în realizarea muncii dintr-o companie, atunci nu mai este doar treaba lui. De altfel, după cum nu este neapărat nevoie să fim femei pentru a ne interesa de problemele femeilor și a milita pentru drepturile lor, sau nu trebuie să fim neapărat homosexuali pentru a ne interesa de problemele comunității LGBTQ și a milita pentru drepturile lor, tot așa nu trebuie neapărat să fim lucrători la compania X, la fabrica Y sau la supermarketul Z, pentru a ne interesa de problemele cu care se confruntă angajații și a milita pentru drepturile lor.

Pe de altă parte, putem fi într-un totu de acord cu ideea ca lucrătorul să plece pur și simplu, dacă nu se simte bine într-un anumit mediu care nu îi place sau pe care îl percepe ca fiind toxic din punct de vedere psihologic, însă aceasta nu înseamnă că nu se poate implica, fie și din exterior, pentru a-și aduce aportul în erodarea totalitarismului locurilor de muncă. Este cât se poate de în regulă ca omul să nu dorească compania unui anumit colectiv și este chiar recomandabil să aleagă să trăiască după alte principii decât cele ale unui job convențional, dar aceasta nu înseamnă că a pierdut dreptul de a se implica în eradicarea exploatării și a tiraniei de la majoritatea locurilor de muncă.

Dimpotrivă, s-ar putea avansa ideea că cineva care nu se (mai) află sub talpa unui șef, care nu (mai) depinde efectiv de un loc de muncă și care își trăiește viața liber de astfel de constrângeri, ar putea avea șansa de a se implica mai eficient în criticarea și scoaterea la lumină a nedreptăților pe care lucrătorii le suferă zi de zi la un job. Cineva care nu se îngrijorează cu privire la cum ar arăta CV-ul său în ochii unui alt mamifer așa-zis „mai mare în grad”, ar avea, în unele cazuri, șanse mai mari să dea glas fără teamă problemelor din câmpul muncii și să ia poziție împotriva tiraniei, exploatării și opresiunii. Acești luptători pentru justiție socială, liberi de jugul unui loc de muncă standardizat, sunt adesea cei care pot aduce la suprafață problemele pe care alții le-ar ascunde sub preș, din teama de represalii sau de pierdere a jobului. Astfel de luptători mai privilegiați, care operează din exterior, își pot uni eforturile

cu luptătorii mai puțin privilegiați din interior, care, din cauza diverselor împrejurări de viață în care se află și care i-au marcat, nu își pot părăsi jobul exploatator și deci nu își permit o retragere din sistem.

Prin conjugarea eforturilor acestor două categorii, se pot implementa principiile democratice și la locurile de muncă, astfel încât să nu avem situații în care o majoritate joacă după cum cântă un singur individ cocoțat în poziție de putere sau după cum cântă o minoritate oligarhică aflată la conducere. Atât absolutismul monarhic cât și oligarhia trebuie eliminate nu numai din societate, în general, ci și de la locurile de muncă, în special. Implementarea democrației în muncă este un pas crucial în combaterea structurilor de putere ale societății capitaliste împărțite în clase, precum și în lupta mai largă pentru eradicarea tuturor formelor de ierarhie, opresiune și exploatare.

Ca o concluzie, putem afirma că atunci când autonomia și colaborarea în plan orizontal vor lua locul autoritarismului vertical (de sus în jos), iar fiecare membru al comunității va avea un cuvânt important de spus atât în ceea ce privește modul în care munca este organizată și executată, cât și asupra a ceea ce constituie sau nu muncă, stratagemile complexe de trișare sau de eschivare de la lucru vor dispărea de la sine, prin simplul fapt că acolo unde nu mai există opresiune, nu este nevoie nici de rezistență la opresiune.

Notă: Acest text este semnat cu numele **Șoimaru Cătălin**, care este un pseudonim. Aleg să public sub acest pseudonim pentru a-mi păstra libertatea de exprimare și pentru a mă proteja de încorsetările pe care societatea tinde să le folosească împotriva cuiva care scrie cu numele real din buletin.

Biblioteca Anarhistă

Șoimaru Cătălin

Odiseea biroului: supraviețuirea în jungla locului de muncă
06.05.2024

<https://profudelenevie.wordpress.com/2024/05/06/odiseea-biroului-supravietuirea-in-jungla-locului-de-munca/>

Text publicat inițial pe blogul Profu' de Lenevie (profudelenevie.wordpress.com).

ro.theanarchistlibrary.org